

Vad är egentligen det nya i den nya ekonomin?

I denna artikel hävdas att "den nya ekonomin" mest fruktbart kan ses som en konsekvens av en tredje industriell revolution med drivande krafter i form av IKT-teknologin och en kraftig globalisering. Istället för att ställa alla tidigare ekonomiska sanningar på huvudet följer denna tredje industriella revolution mönstret från tidigare industriella revolutioner.

I den offentliga debatten går diskussionens vågor vida för tillfället kring något som kallas "den nya ekonomin". Dess massmediala företrädare betonar den nya ekonomins revolutionära drag. Gamla samband i ekonomin gäller inte längre, hävdar man. Ett sådant tecken är den långa högkonjunkturen i USA som pressat ned arbetslösheten samtidigt som räntor och inflation inte stegrats. Välkända stabiliseringspolitiska tumregler av typ NAIRU tycks numera opålitliga – eller snarare meningslösa – eftersom nivån av arbetslöshet där inflationen börjar öka igen hela tiden pressas nedåt. Men när det gäller att närmare bestämma innehållet i de anspråk på en ny ekonomi som nu ställs, vilka dess karaktärsdrag är samt hur revolutionär den egentligen är minskar enigheten. I den ekonomisk-politiska diskussionen har framförallt tre synsätt lanserats som har bäring på den "nya ekonomin".

För det första hävdar många att den nya

LARS MAGNUSSON är professor i ekonomisk historia vid Uppsala universitet och forskningsledare vid Arbetslivsinstitutet. Han har givit ut en rad arbeten kring svensk och internationell ekonomisk historia, bl a "Sveriges ekonomiska historia" (1996), "Merkantilismen" (svensk upplaga 1999) och "Den tredje industriella revolutionen" (1999).

ekonomin i första hand är en konsekvens av de avregleringar i liberal anda som tillkom i USA och Västeuropa under 1970- och 1980-talen och som sent omsider också kommit att påverka den ekonomiska utvecklingen hemma hos oss. Under 1990-talet har en stabiliseringspolitisk regim kommit att dominera i USA liksom inom EU som sätter inflationsbekämpning i första rummet. Detta har i sin tur skapat allmänt gynnsamma betingelser för en hållbar ekonomisk tillväxt. Marknadsekonomin har på så sätt kunnat pressa tillbaka och minska inflytandet från de allsköns regleringar som tidigare hämmat den ekonomiska utvecklingen. Kombinationen av samhällsekonomisk stabilitet och marknadsmekanismernas triumf har även lagt grunden för den produktivtetsrevolution som vi i synnerhet kunnat skåda under 1990-talet – i synnerhet i USA men också inom EU. Till viss del spelar också genombrottet för en ny teknologi – mikroelektronik, persondatorer och internet – en roll för en produktivtetsrevolution. Men det är en ny ekonomisk politik väsensskild från den gamla keynesianismens regleringsiver som spelat huvudrollen för uppkomsten av den "nya ekonomin".

I diametral motsats till detta hävdas – främst från vänsterhåll och inte sällan i konspirativa termer – att det fagra talet om den nya ekonomin i själva verket döljer en gigantisk nyliberal sammansvärjning riktad mot det blandekonomiska

välfärdssamhället av typ den ”svenska modellen”. En ny värld håller på att skapas i enlighet med kapitalets intresse där arbetstagarna pressas tillbaka – detta är kärnan i den nya ekonomin som ofta används synonymt med begreppet globalisering. Det ständiga pratandet om flexibilisering och livslångt lärande syftar till att dölja en ökad utsvettning och exploatering av arbetskraften via tidsbegränsade anställningar, ”flexibla” arbetstider samt ökad stress. Ökad konkurrens, globalisering och försämringar för arbetstagarparten blir på detta sätt kärnan i den ”nya ekonomin”.

Ett tredje sätt, till sist, att närma sig kärnan i den nya ekonomin är att hävda att den måste ses mot bakgrunden av ett mäktigt historiskt skifte av genomgripande art. Den kanske främste representanten för ett sådant synsätt är sociologen Manuel Castells som i sitt trebandsverk *”The Information Age”* talar om framväxten av ett nätverkssamhälle och kallar den ”nya ekonomin” för ”the information economy”. Förutsättningen för den nya ekonomin är att människor i nätverkssamhället kommunicerar med varandra på ett radikalt annorlunda sätt än tidigare, menar han. De nätverk av kommunikation som nu byggs upp utmanar gamla och sega strukturer. Det är inte bara stater och andra gamla politiska konfigurationer som bryts upp när kommunikationskanalerna förändras. Också handel, pengar, värdepapper och arbetskraft strömmar på ett nytt sätt. I sin tur skapar dessa annorlunda flöden nya noder och centralpunkter där makt och rikedom samlas. I den nya ekonomin ser vi hur världen binds samman finansiellt. Nya företagsformer uppstår i nätverkssamhället mot bakgrund av nya och annorlunda sätt att kommunicera. Det gamla vertikalt integrerade företaget avlöses av horisontellt integrerade företag som slår vakt om sin egen affärsidé och i övrigt väljer att ”outsourca” sin verksamhet. Mängden av underleverantörer i form av små eller medelstora företag ökar samtidigt som företagsjättarna som opererar

globalt blir allt större. Att tillhöra ett bestämt nätverk blir också alltmer betydelsefullt både för stora och små företag.

Detta är förstas inte platsen att utvärdera Castells verk. Men det är knappast särskilt märkligt att hans syntes väcker samma invändningar som andra modeller som utgår ifrån teknologin som yttersta drivkraft. Dessutom förmår han aldrig riktigt tydliggöra relationerna mellan den ekonomiska utvecklingen och dess ”teknologiska bas”. Det är orimligt att tänka sig att informationsteknologin är den enda – eller ens den viktigaste – grundvalen för den ekonomiska tillväxten och expansionen under 1990-talet. Man kan till sist också invända att Castells överdriver nätverkens roll i den nya ekonomin. Var inte existensen av nätverk också en viktig förutsättning för affärslycka i den ”gamla ekonomin” – något som den gamle engelske ekonomen Alfred Marshall upptäckte redan för hundra år och kallade ”industrial districts”? Är inte snarast det mest karakteristiska med den nya ekonomin den ökade globala konkurrensen och att verkningsområdet för marknadsekonomin har tillväxt så snabbt under de senaste decennierna? Ny informationsteknologi, avregleringar, ökad handel med varor och (i synnerhet finansiella) tjänster har tillsammans skapat ett starkare konkurrenstryck vilket i sin tur tvingat företag att pröva nya företagsstrategier bland vilka nätverksbyggnad är en.

Samtidigt har förklaringar av den typ som Castells presenterar stora fördelar även om vi kan tvista om detaljerna. För egen del har jag istället i olika sammanhang hävdat det fruktbara i att se de senaste tjugofem åren i termer av en Tredje industriell revolution. Den första industriella revolutionen handlade förstas om övergången från det agrara samhället till fabriken och den första generationen av maskinell drift inom industrin. Den andra industriella revolutionen inleddes vid sekelskiftet och kom sedan att slå igenom överallt inom den industrialiserade världen. Det handlade nu om masspro-

duktionens, masskonsumtionens, storföretagsrelationernas och de centraliserade partsrelationernas genombrott. Höjdpunkten för den andra industriella revolutionen inträffade efter det Andra världskriget. Kärnan i en Tredje industriell revolution ligger i kombinationen av genombrottet för en ny teknologi, informations- och kommunikationsteknologin, samt den globala marknadsekonomins tillväxt och ökade effektivitet. Även enligt denna tolkning förutsätts ett teknologiskt språng på samma sätt som i den första (ångmaskinen och fabrikkssystemet) och den andra (elektricitet, massproduktion) industriella revolutionen men den förefaller inte lika teknologisk deterministisk som Castells. Att tala om en ”industriell” revolution istället för övergången till ett postindustriellt samhälle eller ”informationssamhälle” har också sina fördelar. Vi håller nämligen inte alls på att lämna industrisamhället. En stor del av den tjänsteproduktion som vi ser växa fram är i själva verket relaterad till värdeökande processer som vi fortfarande mycket väl kan kalla industriella. Arbetet organiseras dock på ett annat sätt än tidigare, teknologin är annorlunda – och nätverks- liksom andra lösningar när det gäller att organisera företag har avlöst äldre organisationsmönster.

Självfallet kan vi hitta empiriska belägg för samtliga tre tolkningsmönster som presenterats här. Utan tvivel har avregleringarna inom handel och finansiella tjänster, sänkta skatter och annat under 1970- och 80-talen utgjort en mäktig kraft för den långa period av tillväxt som kännetecknat i första hand USA under det senaste decenniet men också Västeuropa under senare år. Men det är på samma gång riktigt – så som vänsterkritiken hävdar – att löneskillnaderna mellan utbildad och utbildad arbetskraft har tenderat att stiga riktigt sedan 1970-talet. Det är också riktigt att det i kölvattnet av den nya ekonomin uppträder nya regionala mönster av ojämlikhet. Vi har fått en uppdelad arbetsmarknad med nya vinnare och för-

lorare. Till sist kan vi också bevittna hur den nya IKT-teknologin (informations- och kommunikationsteknologin) och skapat förutsättning för en produktivetsrevolution. Det känns onekligen länge sedan som den välkände amerikanske nobelpristagaren i nationalekonomi, Robert Solow, i början av 1990-talet ironiskt hävdade att ”vi kan se datorer överallt utom i produktivetsstatistiken”. Eventuella tidigare flaskhalsar i införandet av den nya teknologin har överbryggats och vi kan skåda hur arbetslösheten sjunker till nivåer som hade varit otänkbara för tjugo år sedan utan en hög inflation.

Men frågan kvarstår ändå: vad är egentligen nytt i den nya ekonomin? Med utgångspunkt i långsiktigt strukturellt angreppssätt finns det anledning att tona ned allt för höga anspråk på den nya ekonomin som en revolutionär kraft. Övergången till en Tredje industriell revolution kan på detta sätt jämföras med vad som händer under de två tidigare revolutionerna. Vi kan i samtliga fall se genombrottet för ny teknik och nya organisationsformer – parad med en utvidgning och fördjupning av marknaden – vilket i sin tur skapar ett likartat mönster av tillväxt och strukturomvandling. Övergångsfasen innebär inledningsvis en period av kris som bl a kommer till uttryck i nedläggning av företag och en hög arbetslöshet. Samtidigt sjunker produktiviteten i övergången till nya former av teknik och organisation främst på grund av flaskhalsar. När dessa ”barnsjukdomar” väl övervunnits inträder en period när produktiviteten och tillväxten ökar igen. Vi kan se en snabb expansion av vissa branscher och höga förväntningar om ännu större avkastningar inom dessa. Efterfrågan på arbetskraft är under hela perioden ojämnt fördelad mellan framgångs- och nedgångsbranscher och betydande mis-match problem uppstår. Vi kan i kölvattnet av detta se följer i form av ökade löneskillnader mellan utbildad och utbildad arbetskraft – men liknande mönster kan också beläggas för tidigare industriella revolutioner.

Framställningar av denna typ blir förstås alltid schematiska men ger ändå en bild av vad som händer under större strukturella skift av en typ som vi ser omkring oss idag. Fördelen med att utgå ifrån ett sådant tolkningsmönster är dock att den sätter in talet om "den nya ekonomin" i ett helhetsperspektiv. Vi skall med andra ord inte underskatta kraften i den revolution som vi bevittnar. Å andra sidan kan inte vad som helst hända. Liksom tidigare är det troligt att också denna revolution ebbar ut efter en viss tid – varken tillväxten, den snabba produktivitetöknningen eller börsuppgången är evig. Gamla stabiliseringspolitiska sanningar kan inte heller lättsinnigt tillbakavisas med argument om den nya ekonomins helt väsensskilda funktionssätt. Det finns med andra ord ingen anledning att i grunden reformera den ekonomiska vetenskapens fundament – åtminstone inte av denna anledning. Mera praktiskt politiskt kan också hävdas att om förväntningarna om en evig tillväxt skapar tryck på priser, löner och värdestegring på aktier och andra värdepapper samtidigt som produktivitetsstegringen på sikt mattas finns det åtminstone inte principiellt något som talar emot att vi kan hamna i samma besvärliga läge som när den "den svenska sjukan" grasserade som värst under 1970- och 80-talen. De gamla sanningarna om de ekonomisk-politiska sammanhangens fundament som vi lärt till ett högt pris har alltså inte förändrats – trots allt tal om "den nya ekonomin".

Referenser:

Castells, M, [1996-98] *The Information Age: Economy, Society and Culture, I-III*. Blackwells: Oxford.

Magnusson, L *Den tredje industriella revolutionen*. Prisma: Stockholm 1999